

Rennerné Várhidi Klára

A Buda-vízivárosi, majd országúti ferencesek zenei élete a XVIII. században

I. A Buda-vízivárosi ferencesek
(Szt. Ferenc sebei) temploma
(Fő utca 41. sz.)

Rennerné Várhidi Klára † MTA Zenetudományi Intézetének munkatársa.

A budai vízivárosban a török megszállás alatt is folyamatosan tartózkodott két ferences barát, akik a boszniai rendtartományhoz tartoztak. A török kiűzése (1686) után a ferences rend I. Lipót császár 1691-ben kelt oklevele alapján telket és egy mecsetet kap meg a vízivárosban. A ferencesek a mecsetet kápolnáknak rendezik be a stigmatizált Szt. Ferenc tiszteletére, és az előírt szentelés után használatba veszik. 1703 tavaszán leteszik emeletes kolostoruk alapkövét, melynek építése évekig eltart. 1757. szept. 18-án szentelik fel a templomot, de patrónusa a Stigmatizált Szt. Ferenc, így búcsúja is egy nappal előbb, szept. 17-én van. Lelkipásztori munkájukat a vízivárosban letelepedett „illír”, azaz szerb lakosság körében végzik, ám az itt lakó délvidéki magyarokkal is foglalkoznak.

1. Konfraternitások és körmenetek

Mivel ferences templomról van szó, természetes, hogy a templom kötelékében már 1701-ben megalakul a Szt. Ferenc kordáját viselők („kordások”) társulata avagy konfraternitása, amely alapításának évfordulóját pünkösdhétfőn üli a vesperás után tartott körmenettel. 1751-ben félévszázados fennállásáról nagy ünnepélyességgel emlékezik meg számos résztvevővel. Ugyanígy 1777 pünkösdjén évfordulós ünnepét üli énekes misével és körmenetet tart. Énekes misével emlékezik meg alapítási évfordulójáról 1779–1784-ig. 1783-ban körmenetet tart.

A második a Szeplőtelen Fogantatásról nevezett konfraternitás, amely 1731-től működik, és alapításának ünnepét Nagyboldogasszony napján (aug. 15.) tartja. Az alapítás napján, 1731. aug. 15-én a Budavári Nagyboldogasszony-templomba vezetnek ünnepélyes körmenetet egész Buda városának részvételével, valószínűleg zenei kísérettel, még ha a forrás ezt külön nem is említi.¹ A körmeneten negyven újonnan felvett társulati tag fehér ruhában a Szeplőtelen Szűz szobrát hordozva együtt vonul mintegy harminc női résztvevővel, hatalmas néptömeg - kíséretében. A körmenetet a jezsuita kollégium rektora vezeti a Széchenyi-kollégium bentlakói közreműködésével. A budavári plébániatemplomban megtartott

¹ *Protocollum Conventus S. Francisci Budae in Aquatica 1731–1777*. OL Mikrofilmtár 26 604. doboz. A továbbiakban is ebből a forrásból merítünk. (A továbbiakban: *Prot.* Az eredeti kéziratos kötetet *Prot. A*-val jelöljük.)

énekes mise és szentbeszéd után a Bécsi-kapun át visszaindul a körmenet a ferences rendtagok irányításával. Még aznap délután a német nyelvű szentbeszédet követően újabb körmenetet tartanak a vízivárosi főtéren szintén a budai jezsuiták részvételével. A társulat tituláris ünnepét 1775. dec. 8-án is énekes misével és szentbeszéddel tartja. Körmenettel vonul 1776–1784-ig aug. 15-én a várbeli plébánia-templomba.

A konfraternitások tagjai minden hónap első vasárnapján énekes nagymisére gyűlnek össze, és körmenetet vezetnek a Szt. Anna-templom előtti Mária-szobor körül. Ezen kívül részt vesznek egyéb körmeneteken is, a temetéseken pedig elkísérik elhunyt tagtársaikat.

Mintegy harmadik konfraternitásnak számít a ferences harmadrend, mely a világi bűnbánókból alakult 1742-ben. Védőszentjének, Árpádházi Szt. Erzsébetnek a napján (nov. 19.) tartja fő ünnepét a vesperás utáni körmenettel.

Amikor 1732. dec. 5-én Berényi Zsigmond, Esterházy Imre érsek megbízottja canonica visitációra érkezik a templomba, körmenettel elébe mennek, majd a Te Deum intonálása után énekszó mellett Szt. Antal oltárához kísérik.² Egy nagypénteki flagelláns körmenetről maradt ránk feljegyzés 1748-ból. A körmenet állomásain a passió egyes jeleneteit adják elő, és a menetben résztvevő fiúgyermekek némelyike énekesi szerepet tölt be.³ A szept. 2-án szokásos várbeli körmenetet 1771-ben egyúttal István király Szent Jobbjának tiszteletére is vezetik, mégpedig a királyi palotában lévő Szt. Zsigmond-prépostság templomába.

Jubileumi ünnepséget tartanak 1776. fehérvasárnapjától (ápr. 14.) öt napon át. A körmenet állomásai a vízivárosi Szt. Anna-templom, a Szt. Flórián-kápolna, majd a kapucinusok temploma. Részt vesz benne mindkét konfraternitás és a harmadrend. Az ünnepséget a Te Deum eléneklésével fejezik be.⁴ A ferencesek ott vannak az Egyetem budai felavatásán is 1777. nov. 9-én, amikor a doktorokkal, kollegistákkal és tanulókkal körmenetben vonulnak a Nagyboldogasszony-templomba.

Az 1780. évi canonica visitatio jegyzőkönyve szerint ott vonulnak a vízivárosi ferencesek a következő körmenetekben is: Szentháromság vasárnapja, Úrnapja és a nyolcadába eső vasárnap, Úrnap nyolcada, Szt. Márk ünnepe, keresztjáró

² Prot. 23. 1732. dec. 5: „... acceptaque ibidem Episcopali benedictione, intonatum fuit Te Deum laudamus, et cum Cantu deductus ad Altare S. Antony in Capella.”

³ Prot. 120. 1748. ápr. 12: „Cum incidisset feria sexta, id est Parasceve Domini in diem hanc, producta fuit processio ingentissima ex Ecclesia nostra equitum, peditum, cruces bajulatorum, et flagellantium quamplurimi fuerunt, ... Repraesentabat ergo processio haec Passionem Domini ... producta fuit Pilati Sententia, et crucifixio ... puerorum plures induti fuerant varia repraesentantes ex S. Scriptura Oracula. quorum quidam perorabant, quidam autem cantabant.”

⁴ Prot. 411–413. 1776. ápr. 14–19: „Haec processio eodem modo ducta est per continuos quinque dies confraternitatibus nostris et tertio Ordine nostro eam comitantibus. Ultima die videlicet 19na ... in Parochiali Ecclesia haec devotio cum Hymno Ambrosiano conclusa fuit.”

napok, szept. 2-a. Szt. Rókus ünnepén is bekapcsolódnak a Szt. Anna-templomból induló körmenetbe.⁵

2. Az istentiszteleti rend

1732-ben a canonica visitatio jegyzőkönyve szerint vasár- és ünnepnap a vízivárosi ferences templomban reggel 7 órakor illír szentbeszéd, csendes mise, német prédikáció, majd énekes szentmise következik.⁶ Az 1756. évi canonica visitatio szerint vasár- és ünnepnap reggel 8 órakor illír szentbeszédet tartanak, melyet csendes mise követ. Ezután következik a német prédikáció és az orgonakísérettel tartott énekes mise. Délután pedig vesperást és litániát énekelnek.⁷

1761-ben vasár- és ünnepnap a reggel 7 órás szentmise után illír beszédet mondanak. Délután a vesperást télen 2 órakor, nyáron 3 órakor énekelik az ekkor 50 főt számláló közösség.⁸ Az 1778. évből fennmaradt feljegyzés szerint vasár- és ünnepnap reggel 7 óra után eléneklik a prima zsolozsmahórát, vagy később teszik ezt a terciához és a szextához társítva. 8 órakor német nyelvű szentbeszéd következik, melynek kezdetekor szintén németül eléneklik a „Veni Sancte” himnuszt (szekvenciát). 9 órakor kezdődik az énekes mise, melyet illír nyelvű beszéd követ. Fél 11-kor csendes mise, majd a nóna zsolozsmahóra következik.⁹

3. Zenés ünnepek

1731. júl. 19-én a magisztrátus, a szenátorok jelenlétében teszik le az újonnan építendő templom alapkövét trombiták és dobok zenei kíséretével. Az ünnep-

⁵ *Visit. Canon. 1780. Ecclesia Parochialis Nationis Illyricae in Aquatica Civitate Budensi.* OL Mikrofilmtár 23 545. d. és *Kaizer Repertorium* I/23. 58., ld. a Margit-körúti Magyar Ferences Könyvtár és Levéltár. (A továbbiakban: MFKL) Kaizer Nándor által készített repertórium.

⁶ *Kaizer Rep.* 193. köt. Liber seu Protocollum Parochiae Illyricae Nationis Budae in Aquatica sub cura PP. Franciscanorum observantium ... Anno 1732. 2.

⁷ Ld. az említett mikrofilmet! 242–243. és MFKL I/23. 58. 1756. márc. 25: *Visitatio Canonica Ecclesiae S. Francisci Stigmatisati in Aquatica Civitate Conventus PP. Fratrorum Bosnensium ... Divina diebus Dominicis et Festis inchoantur hora 8va cum Concione Illyrica, cui lectum Sacrum subsequitur, ac tandem Concio Germanica cum Sacro Cantato sub Organo, post prandium vero Vesperae cum Lytanys in hyeme secunda, in aestate 3^{ia} hora ... decantantur.*

⁸ MFKL I/23. (rész fejezet) *Responsiones ad Puncta ante Visitationem Canonicam 1761. „IX. Dominicis et Festis diebus hora 7ma Sacrum ... celebratur: post illud fit Concio Illyrica. A prandys Vesperae in Hyeme hora 2da; in aestate vero hora 3^{ia} servantur.”*

⁹ OL Mikrofilmtár 26 605. d: „*Protocollum Conventus S. Francisci Budae in Via Regia 1778–1819.*” *Diebus Dominicis et Festis ... Hora 7ma pulsatur ... pro prima Canonica, quae cantatur, ... Hora octava fit Concio Germanica, ... pulsatur prima vice pro Sacro Cantato, et illico datur signum campana minima pro concione, cantaturque Hymnus: Veni Sancte, idiomate germanico. Hora nona compulsatur, ... inchoatur Sacrum Cantatum. ... pro Concione Illyrica ... finita concione Illyrica legitur, sub quo cantatur Nona Canonica, ad quam decantandam statim finita concione Illyrica datur signum campana minima.”*

séget a jezsuita kollégium rektora vezeti, és részt vesz benne természetesen a majdnem negyven tagot számláló ferences közösség is.¹⁰

Az 1726-ban megkezdett új templomot 1733-ban szentelik fel. Febr. 8-án viszik át a Szentséget a régi templomból az újba ünnepélyes körmenetben, amelyen több ezer ember vesz részt. Valamennyi harang szól, a főoltárnál Te Deum-ot majd nagymisét tartanak.¹¹ „Ünnepség alkalmául szokott szolgálni az aranygomb és kereszt feltűzése az egymás után épült templomok tornyára. Így 1735-ben a Mercurius újság jelenti, hogy a Rost Paszkál gvárdián fáradozásai nyomán megújított ferences templom magas tornyára feltették az aranygombot és a szépmívű keresztet harsona és dobszó, valamint a mozsarak megszólalása közben. Az ünnepségen nagy tömeg vett részt. Utána Te Deumot mondtak és a Szentséggel áldást osztottak, miközben az összes harangok megkondultak és a mozsarak lövései újból megreszkettették a levegőt.”¹²

Az 1740-ben pusztító pestisjárvány megszűntéért hálaadó körmenetet tartanak máj. 15-én, a húsvét utáni negyedik vasárnapon. A tabáni plébánia hívei is csatlakoznak: a német nemzetiségűek Borromei Szt. Károly szobrát hordozzák a menetben, az illírek pedig Szt. Sebestyénét, miközben énekük betölti az utcákat. A keresztet vivő plébános előtt vonulnak a zenészek trombitákkal és dobokkal. A fehérruhás illír és német leányok Mária és Szt. Rozália szobrát hordozzák szintén énekszóval vonulva. Amikor a ferences konventhez érkeznek, díszlövészek dördülnek el. Az újlaki hívek Szt. Rókus szobrát hordozva érkeznek meg az illír beszéd után, trombiták és dobok hangja mellett. Az országúti ágostonosok kolostorához érkezve már negyvennyolc gyertyavivő kíséri az Oltáriszentséget, és a menet előtt angyalnak öltözött ifjak haladnak. A két konfraternitás is körbehordozza szobraikat. A hallatlan népsokaság között ott halad a zenészek hármaskórusa is.¹³

¹⁰ Prot. 7. 1731. júl. 19: „Humanissime invitato Amplissimo Magistratu, et Senatoribus ... primus lapis angularis Ecclesiae Neorigendae solemniter cum tubis et tympanis ab Adm. Rdo Patre Tobia Ertl Rectore Collegy Budensis Soc. Jesu ... adstantibus eidem ... Gvardiano Conventus, nec non Reverendis ac Religiosis P. P. ac Fratibus ejusdem Conventus, quorum numerus quadragenarium prope adaequavit, et magna populi multitudine, positus est.”

¹¹ Ld. Zoltán József: *A barokk Pest-Buda élete*. 47. Idézi a Wienerisches Diariumot. 1733. No. 15.

¹² Zoltán J: *i. m.* 48. Idézi a „Wochentlich zweimal neu ankommender Mercurius“ 1735. N°. 65-t és a Wienerisches Diarium 1735. No. 68-t.

¹³ Prot. 70. 1740. máj. 15: „Cessante jam Peste, pro agendis Deo gratys quaelibet particulariter Ecclesia solemnem instituit Processionem ... primo R. P. Lucas Csilich processionaliter ex Thaban cum toto populo suo advenit. ... praecedebant Germani portantes statuum S. Caroli Borromaei. ... sequebantur Illyri portantes statuum S. Sebastiani, ... utrique dein plateas Cantu suo replebant. Eosdem comitabatur suprafatus Parochus pluviali indutus Crucem manibus gestans, praecedentibus ipsum Musicis cum tubis et Tympanis. Post quem praeibat Turba Virginum Illyr. in albis vestibibus cantantium ... et Processioni ex Naistift, quae advenit post concionem Illyricam cum Tubis et Tympanis Vexillo magno Neo-errecte, statua S. Rochi ... triplex chorus Musicus, ac Multitudo fere inaudita, ut testati fuerint numquam similem se vidisse Processionem.”

1746. dec. 14-én a templom új harangjait a csanádi püspök áldja meg „duplici Choro Musicorum.”¹⁴

Petrus Regalatus spanyol ferences szerzetes szenttéavatását itt, a vízivárosban 1747. ápr. 3-án ünneplik már a megelőző napon megtartott első vesperással. Az ünnepnapon az illír és német beszédek után énekes misét tartanak a vízivárosi jezsuita superior vezetésével díszlövések elhangzása mellett. Az ünnepség után a refektóriumban vendégül látják a népsokaságot: a polgárokat és az egyháziakat, sőt a zenészeket is, kb. negyven személy vendégeskedik az ebédlőteremben. A vendégséget követően ünnepélyes vesperást énekelnek a német és illír beszédek után, melyeken igen nagy tömeg jelenik meg. A körmeneten, melyet a kapucinus templomba vezetnek, nyolcezer ember vesz részt. A menetben a zenészek kettőzött kara halad, szobrokat és zászlókat visznek körbe. Petrus Regalatus szobrát hat pap viszi stólába öltözve. A nyolcnapos ünnepségre számos szerzetes is eljön.¹⁵ A farsangi lakomára 1747. febr. 4-én a ferences gvárdián meghívja az egész budai magisztrátust: az ünnepség valószínűleg nem zajlott le zenészó nélkül.

Solanói Szt. Ferencnek, az indiánok apostolának ünnepét kilencnapos áhítattal, novénával tartják 1763. jún. 28-án. Dél előtt 10 órakor az énekes mise után eléneklik a szentről szóló responzóriumot a szintén ferences Padovai Szt. Antalról szóló „Si quaeris” mintájára, melyet három könyörgés követ. Délután 5 órakor németül éneklük a szentről szóló litániát, majd az áldás után szintén németül egy cantilénát énekelnek a szentről. Mindehhez utolsó nap a Te Deum csatlakozik, mellyel befejezik a kilencnapos áhítatot.¹⁶

1776. ápr. 24-én a gvárdián névnapján „missa cantabatur solemniter cum „Musica”.

¹⁴ Prot. A. 106.

¹⁵ Prot. 110. 1747. ápr. 3: „De Sanctificatione S. Petri Regalati, Ordinis Nostri sacerdotis in Hispanys nati factae ... Hodie ergo instituta est in Ecclesia nostra solemnitas ejusdem Sancti, et quidem heri incepta est a Vesperis solemnissimis. Hodie autem praemissis Concionibus Illyrica et Germanica, solemnissimum Sacrum Cantatum fuit, ... In refectorio tractatio fuit: cui interfuere cives quamplures, Ecclesiastici et Religiosi quidam, tum etiam Musici, et Tormentary, ita, ut numerus pransorum ascenderit ad 40 personas. Porro absolutis in refectorio, fuerunt Vesperae solemnes, ex post Conciones Illyricae et germanicae populo copiosissimo accurrente, ita, ut in processione, quae post Conciones ducta est usque ad Capucinos, circiter fuerint 8000. Cives se solis attulerunt ad 40 faces, quas etiam portarunt sub Cantato Sancto, Vesperis, et processione. In processione fuerant duplex Chorus Musicorum, statuæ et vexillae portata ad 60. Statuam vero S. Regalati portabant 6 sacerdotes superpelliceis et stolis induti ... Religiosi vary accurrebant visuri devotionem, quae octiduo duravit.”

¹⁶ Prot. 297. 1763. jún. 28: „In Ecclesia nostra ... devotio seu Novenna de S. Francisco Solano instituta fuit sequenti modo: hora 10. matut. Sacrum Cantatum cum expositione Sanctissimi, quo finito decantabatur Responsorium in choro de Eodem S. Solano ad normam *Si quaeris* de S. Antonio cum tribus orationibus ... Hora 5ta pomeridiana Sacerdos cum Assistantibus exivit ad Aram majorem et coram Venerabili oravit Lytanas Germanicas de S. Francisco Solano ... data Benedictione decantabatur Cantilena Germanica de Sancto Francisco Solano, ut ibi ultima tandem die adjungebatur Te Deum Laudamus.”

A ferences rend második legnagyobb szentjének, Pádúai Szt. Antalnak az ünnepét 1777. jún. 13-tól két vesperással és oktávával tartják. Az ünnepi mise után eléneklik a „Si quaeris” rezponzóriumot, délután pedig vesperást énekelnek. A szent ünnepének egész nyolcada alatt énekes litániákat végeznek. A nép orgonakísérettel elkezd: „Wir ehren dich”, mint az első szentmisében. A német litániák után a kóruson orgonakísérettel énekelik a „Si quaeris miracula” rezponzóriumot két versiculussal és három könyörgéssel. Ezután a nép orgonával énekl: „Singt heilig etc.”, majd „Gelobet allzeit seye etc. Végül a „Sanct Antoni hochgepriesen etc.” ének következik. Az oktáva utolsó napján a „Si quaeris” után eléneklik a Te Deum-ot, mely után könyörgések következnek.¹⁷ 1778. jún. 13-án, Padovai Szt. Antal napján ünnepi zene kíséretében zajlik a szertartás, melyen Michael Wilke, a kalocsai érsek gyóntatója, híres orgonista, és a keresztnév nélkül szereplő Forgács, nagyvárad kanonok működik közre; ez utóbbi heggedűn.¹⁸

Padovai Szt. Antal kultuszát folyamatosan ébren tartják, hiszen a „Si quaeris” kezdetű rezponzóriumot, mely e szentről szól, 1769-től majd minden hónapban eléneklik.¹⁹

1780. okt. 8-án a volt miniszter provinciális ünnepélyes aranymiséjét tartják, mely alatt nyolc iskolásfiú a gyertyavivő; a zenét a karzaton R. P. Emanuel Goldschinner irányítja.²⁰

A vízvárosi ferencesek XVIII. századi számadáskönyve azonban arról is tanúskodik, hogy a zenés misék és litániák mellett gondot fordítottak húrok

¹⁷ Prot. 441. 1777. jún. 13: „Cantatis pridie hora consueta vesperis ... Concio germanica. Missa solemnus. Post missam decantabatur *Si quaeris* etc. Lytaniae tamen post Missam cantatum ... Vesperae post prandium cantabantur ... Populus sonante Organo incipit germanico idiomate: *Wir ehren dich* ut in primo Sacro ... orat lytaniae germanico idiomate conscriptas, quibus finitis cantatur in Choro cum Organo Responsorium *Si quaeris miracula* cum 2 versiculis. *Panem de Caelo* etc. et *Praedicator egregie* ... Populus incipit sub Organo: *Singt heilig* etc. usque ad finem *Gelobet allzeit seye* etc. quo finito cantatur a populo cum Organo Cantilena Germanica: *Sanct Antoni hochgepriesen* etc ... Hac die nempe ultima Cantato in Choro *Si quaeris*, dictisque Orationibus Sacerdos intonat: *Te Deum Laudamus*.”

¹⁸ OL 26 605. sz. mikrofilmdoboz. 6: 1778. jún. 13: In festo S. Antony Missam solemniter in Ecclesia nostra decantavit Rd. D. Ludovicus Czillig Praepositus S. Sigismundi sub Musica solemnii, quam praecipue ornarunt R. P. Michael Ord. Min. Conv. Excell. Aeppi Colocensis Poenitentarius pulsando Organum, et Illmus ac Rev. D. Comes Forgács Canonicus M. Varadiensis canendo fidi-bus.”

¹⁹ MFKL *Liber computuum Conventus Budensis (in Aquatica) a sexta Augusti 1769–1785. Kaizer Rep. I.* 55. 178. köt. 1770. jan. 27: „*Si quaeris*, pulsu et stola 30 fl. 52 kr.” 1770. febr. 20: „*Si quaeris*” 12 fl. 88. kr.” 1770. ápr: „*Si quaeris*” 25 fl. 1772. márc. ápr. szept. 1774. ápr: „pro *Si quaeris* et *Salve Regina*: 20 fl. 51 kr.” 1777. aug: „Pro decantatis responsoriis 17 fl. 13 kr.” 1780. jún: „Pro *Si quaeris* et *Salve Regina* 22 fl. 16 kr.” 1784. okt: „Pro *Si quaeris* et *Salve Regina* 15 fl. 24 kr.” *Liber perceptionis* 125: 1777. jún: „Pro Cantilenis S. Antony 8 fl. 30 kr.”

²⁰ OL 26 605. sz. mf. 28: 1780. okt. 8: „A. R. P. Jacobus Spatzierer Ex-Minister Provincialis ... Cantores sub Processione: R. P. Emanuel Goldschinner Ex Definitor, qui et Musicam in choro direxit ... Sub missa solemnii faces portabant 8 Juvenes scholares.”

vásárlására is. Az elsőmises rendtagok ünnepeire pedig zenészek közreműködésével készültek.²¹

4. Zenés vizsgák

Mint azt a szakirodalom említi²² itt működött a rendtartomány filozófiai és teológiai főiskolája. 1749. okt. 4-én, tehát éppen Assisi Szt. Ferenc ünnepén, itt védi meg doktori téziseit Josephus Jankovich az egyetemes teológia témakörében. Munkáját a Magnificatot éneklő Máriának ajánlja. Emellett Andreas Stojcsevich is megvédi téziseit. A zenészek pedig a templom karzatán a teljes Magnificat-ot eljátszák „cum tubis et tympanis.” Eközben kiosztják a téziseket a jelenlevők legnagyobb tetszése mellett.²³ 1773. febr. 14-én Christophorus Kellerer „Director Chori” védi meg téziseit.

5. Iskolamester — kántor — orgonista

Az első orgonista, akinek 1732-ben haláláról tudósít a historia domus, P. Michael Kokich, aki ekkor éppen harmadéves teológiai hallgató.²⁴

Az 1756. évi canonica visitatio szerint az egész vízivárosban azonos az iskolamester-kántor, mégpedig Mathias Martinus Böhm: „Ungarus, Germanus, Slavus, Illyrus Catholicus”, aki hivatásához megfelelő tudománnyal bír, és mind a zene területén, mind a gyermekek oktatásában jó képességekkel rendelkezik.²⁵ 1761-ben a historia domus „Martinus Pem”-alakban hozza a nevét mint Ludi Magisternek. Az ez évi canonica visitatio leszögezi: „Porro Organistae et Cantores apud nos sunt Religiosi”, vagyis „a mi templomunkban rendtagok az orgonisták és a kántorok”.

A ferences konvent tagjait felsoroló „tabulá”-ban 1771. augusztusától „M(a-gister) V(enerabilis) P(ater) Daniel Zaidler” van orgonistaként feltüntetve. 1772-ben „M. V. P. Christophorus Kellerer” a „Director Chori” és „V. P. Sa-

²¹ MFKL *Liber computuum* ... ld. fent. 1783. aug: „Pro chordis 6 kr.” 1776. ápr: „Musicis pro primitiis P. Marjani 10 fl.” 1777. júl: „Musicis in primitiis 5 fl.” 1782. jan-febr: Musicis pro duabus Primitiis 18 fl. 18. kr.”

²² Pokorny Emánuel: *A Szent Erzsébet-szerzet tekintettel budapesti kolostorára, templomára és női kórházára*. Budapest 1935. (II. József rendeletére e templomba és rendházba 1785-ben az Erzsébet-apácák költöztek.)

²³ *Prot.* 133–134. 1749. okt. 4: „Iterato aliam publicam Disputationem habuit idem R. P. Josephus Jankovich ex universa Theologia in nostra Ecclesia, dedicatam B. V. Mariae, Magnificat canenti, objectis occurrente P. Andrea Stojcsevich, qui finita praefatione Magnificat intonavit, et Musici in Choro existentes cum tubis et tympanis reassumpserunt, et totum Magnificat in honorem B. Matris cantarunt; interim theses distributae fuerunt cum summo plausu et consolatione adstantium.”

²⁴ *Prot.* 22. 1732: „Die 5 Septembris P. Michael Kokich Organista, studens Sacrae Theologiae in 3^{tium} Annum, post diutinam perseverantiam infirmitatis suae, phtysi obyt, omnibus Sacramentis rite munitus.”

²⁵ OL 23 453. sz. mf. 39^{r-v}: „... habet officio suo competentem doctrinam, bene fungitur eo tam in Musicalibus, quam et Puerorum Instructione.”

muel Blaas" az orgonista és a „Subdirector Chori”. Egy évre rá Samuel Blaas az orgonista és a „Director Chori”.²⁶ R. P. Emmanuel Goldschinner van feltüntetve 1775–1783-ig mint „Superior Chori Director. 1776. jan. 1-én P. Fulgentius Gartner orgonista mutatja be első szentmiséjét, aki 1785-ig hivatalában van. M. V. P. Gaudentius Ruppert 1776-ban és 1777-ben „chorista”, majd még ez utóbbi évben „Chori Director.” 1781-ben M. V. P. Caecil. Ockl a klerikusok ének- és orgonatanára.²⁷

6. Orgona

Már 1739. febr. 24-én belekezd a templom nagy és igen kiváló orgonájának építésébe egy mester, aki később felölti a rend ruháját; két segédjével egy álló esztendeig dolgozik, és négy asztalos munkáját veszi igénybe.²⁸ Jóllehet még hiányzik néhány változata, 1741. jan. 22-én először játszanak az új hangszeren.²⁹ Két év múlva a szakemberek még mindig dolgoznak a nagyszerű orgonán és végzik a festési munkálatokat; megjavítják az orgona fújtatóját és egy kisorgonát is építenek.³⁰ 1743. pünkösdi ünnepének (amely a kordavisezők társulatának alapítási évfordulója) első vesperásán immáron a befejezett hangszer

²⁶ *Prot.* 355–356: 1771. aug: „Tabula Venerabilis Familiae Conventus Sancti Patris Francisci Stigmatizati: ... M. V. P. Daniel Zaidler, Seminarii Magister, Organista, Catechista Fratrum Laicorum, et Spiritualis.” *Prot.* 373. 1772. júl: „M. V. P. Christophorus Kellerer Magister Seminarii, et Director Chori.” ... „V. P. Samuel Blaas Organista et Subdirector Chori.” 385. 1773. aug: „V. P. Samuel Organista, et Director Chori.”

²⁷ *Prot.* 404: 1775. aug: „R. P. Emmanuel Goldschinner Ex-Definitor, Discretus, Praefectus Pannificinae, Protocollista, et Superior Chori Director.” 1782. aug. 28: 44: „R. P. Emanuel Goldschinner Ex Definitor, ... Sup. Chori Director.” 1783. 49: „R. P. Emanuel Goldschinner Ex Definitor, ... Chori Director.” *Prot.* 409. 1776. jan. 1: „Primam Deo Hostiam obtulit in Ecclesia nostra P. Fulgentius Gartner Sacrae Theologiae studens et Organista.” 1785. okt. 72: „P. Fulgentius Gartner Conc. Fest. et Org(anista).” *Prot.* 424. 1776. aug: „M. V. P. Gaudentius Ruppert Magister Sem. Chor. Exh. FF. Laicor.” 447. 1777: „M. V. P. Gaudentius Ruperth Magister Sem. et Chorista.” 450. 1777: „P. Gaudentius Ruppert Mag. Sem. Cler. et Chori Direct.” 1781. aug. 24: „M. V. P. Caecil. Ockl Org. Instruct. Cler. in Cantu et Organo.”

²⁸ *Prot.* 62. 1738. febr. 24: „Venerat quidem Organarius Candidatus ad Conventum nostrum, qui cepit magnum et valde excellens opus pro Ecclesia nostra, id est organum nostrum novum struere cepit, laboravit autem ut Candidatus adhuc cum duobus eum in organo juvantibus per integrum Annum, qui postea indutus est pro laico, prosecutus est opus suum adhuc cum quatuor Arcularys eum adjuvantibus.”

²⁹ *Prot.* 72. 1741. jan. 22: „Hac eadem die magnum Organum, quod jam a duobus Annis struebatur, pulsatum fuit, nedum tamen ex integro paratum deficientibus aliquot mutationibus.”

³⁰ *Prot.* 91. 1743. febr: „Hoc tempore ... incessanter occupantur requisiti artifices circa magnificentium organum perficiendum, una cum pictoribus, perficiturque corpus organi, cum atis (?) duabus ad fenestram a fronte templi sitis, et antependulari minori organo intra crates Chori, ad frontispicium Organi majoris, ex toto erecto cum omnibus apparatibus. Folles quoque Organi, et meatus ventorum mixto ordine interclusorum, scamna etiam Chori noviter exstructa.”

szólal meg.³¹ Nyolc év elteltével, 1751-ben további 12 regiszterrel bővítik és teljesen felújítják a hangszeret.³²

Pavich Imre a vízivárosi ferences konvent történetéről írt kéziratos munkájában a következőket jegyzi fel az orgonáról: „Orgonánkra sokat kellett költeni, de nem kevesebb zavar is támadt körülötte. Egy laikus orgonaépítő testvér kezdte ugyanis építeni, akit —mivel nem fejezte be kellő időben ezt a hatalmas munkát— nyílt szemrehányások értek. Titkon mindenféle szóbeszéd járta vele kapcsolatban ... Mivel nem fejezte be a munkát, a Szt. László-provinciából kértek két orgonaépítő laikus testvért, akik egy éven belül befejezték a hangszer építését. 1750-ben a fent először említett testvérnek megengedték, hogy jobban összehangolja a sípokot, melyek közül sokat újraöntött. A 27 változatú hangszer ötezer forintba került.”³³ Hét év múlva nyomtatásban megjelent művében³⁴ a következőket írja a hangszerről: „Est et Organum in Choro perrarae molis, atque structurae 27 mutationum”; vagyis: a karzaton egy nagyméretű, 27 regiszteres orgona található.” 1771. febr. 5-én a historia domusban feljegyzés örökíti meg, hogy az itteni orgonát 220 Ft fizetségért a budai orgonakészítő Josephus Fickl javította meg. Ekkor Daniel Zaidler a rendtag-orgonista, aki megállapítja, hogy a templom kötelékében működő konfraternitások tagjai is hozzájárultak anyagilag az orgona tökéletesítéséhez. A hálaadó istentiszteleten külső zenészek is emelik az ünnep fényét. Elhatározzák, hogy —a hangszeret kímélendő— külső orgonistákat nem túl gyakran engednek az orgonához, és a legkisebb hibát is azonnal kijavíttatják.³⁵

³¹ Prot. 93. 1743. jún: „Organicum magnificum ad suam venit perfectionem et primo resonuit in Vesperis primis Pentecostes, in eandem diem incidentis. Cum deauratione tota, et imaginibus, ornataque reliquiae.”

³² Prot. 153. 1751. máj. 31: „Hoc intermedio Capitulari anno industria R. P. Guardiani et Praesidentis sequentia conventui accesserunt: 1mo: reparatio Ecclesiae; 2do: Reparatio Organi ex integro, adjectis novis registris duodecim.”

³³ „Protocollum seu Accurata series rerum memorabilium Conventus et Ecclesiae Patrum Franciscanorum observantium Budae ad Sacra Stigmata Seraphici Patriarchae, ... per Patrem Emericum Pavich Lectorem Generalem Primarium deducta Anno 1759.” MFKL *Kaizer Rep.* I. 33. 22: „Erectio Organi. Magnae erant expensae in structura Organi nostri, sed et paulo minores propter illud confusiones ortae sunt. Coeptum namque est illud strui opera cujusdam fratris Laici Novitii Organificis, qui cum opus hoc ingens intra conveniens tempus non compleret, exprobratum est ipsi palam, et clam multi miscabantur de illo sermones ... imperfectum opus relinquendo Religioni nuncium misit; quare necesse fuit ad consumandum hocce opus ex Provincia Ladislaiana duos fratres Laicos organifices expetere, qui integro anno circa illud laborando, tandem perfecerunt, consumptis circa ipsos, et eorum Provinciam ad centum aureis. Anno deinde 1750 redux praementionatus noster frater Laicus, cum non approbaret cursum organi, concessum ei fuit, ut illud in meliorem consonantiam deduceret, ille vero omnes exceptas ex Organo fistulas noviter fudit, et in bonam harmoniam easdem composuit. Constitit illud Organum, quod est 27 mutationum ad quinque millia florenorum.”

³⁴ Emericus Pavich: *Ramus viridantis olivae ... et topographica descriptio Provinciae nuper Bosnae Argentinae ...* Budae 1766. Landerer.

³⁵ Prot. A. 350. 1771. febr. 5: „Organum nostrum 4ta vice universaliter reparatum, solemnissime sonum edidit, cujus ultima reparatio 220 fl. constitit, quos percepit D. Josephus Fickl organifex ci-

A vízvárosi ferences templom élete Budán nemcsak vallási, hanem zene-művészeti terén is élénknek mondható. Erről meggyőzően tanúskodnak a ránk maradt források: a ferences templom vezetősége zenés körmeneteit, vesperárait és litániáit számlálhatatlan népsokaság részvételével tartja; orgonája is kivételes hangszer, mely erősen vonzza a templom körein kívüli muzikusokat is.

II. A Buda-országúti ferencesek temploma (Margit krt. 23. sz.)

A töröktől való szabadulás után az „országúti” plébániát az ágostonos szerzetesek irányították, és amikor II. József császár 1785-ben feloszlatta őket, a helyükbe telepedtek az imént tárgyalt vízvárosi ferencesek, akik ekkor már (1757 óta) nem a bosnyák, hanem a kapisztránus rendtartományba tartoznak. Az ágostonosok a templomot 1724–70-ig építik: 1770. szept. 23-án szenteli fel Zbiskó Károly tinini püspök. A felszentelés évfordulóját minden évben szeptember harmadik vasárnapján ünneplik.³⁶ (A vízvárosi ferences konvent elhagyott Fő utcai épületébe II. József a betegápoló Erzsébet-apácákat telepítette.)

A budai ferencesek (a várbeliokról csak elszórt adatok maradtak fenn) további zenei életét megismerhetjük naplójukból, irataikból, canonica visitatiójukból és számadáskönyveikből.³⁷

1. Körmenetek

A feltámadási körmenetben 1790-ben a „Pangue lingua”-t és a „Christ ist erstanden”-t éneklék. 1791-ben trombitákkal és dobokkal vonulnak a húsvéti körmenetben.³⁸ Az 1795. évi canonica visitatio szerint körmenetet tartanak az

vis Budensis. P. autem organista, Daniel Zaidler Benefactores adinvenit inter quos etiam Confraternitas S. Francisci, et Immaculatae Virginis Mariae, ac tertius ordo, ... pro gratiarum actione illa die P. organista Sacrum decantavit, ad quam solemnitatem tam extranei Musici, quam etiam Benefactores ferme omnes advenerunt; quod Organum ut diutius (sicut modo bonum et optimum est conservetur) opus habet ut omni anno minores defectus corrigantur ab organifice, et P. Organista cum calcantista studeant conservationi, nec multum permittantur Extranei organistae ad pulsandum illud.”

³⁶ P. Kaizer Nándor: *A Budapest-országúti róm. kath. plébánia keletkezése, határai és népesedési mozgalmak*. Budapest 1913. Farbaky Péter: *A budai ágostonos (majd ferences) templom és kolostor*. [Művészettörténeti Értesítő 1990] 3–4. sz. 166–197. OL Mikrofilmtár 23 546. doboz Visitatio Canonica 1795: „Ecclesia ... consecrata est anno 1770. die 23 mensis Septembris per Ill. ac Rev. Dominum Carolum Zbisko Episcopum Tinniniensem ..., ejusque consecrationis memoria habetur Dominica tertia Septembris.”

³⁷ OL Mikrofilmtár 26 605. d. *Protocollum Conventus S. Francisci Budae in Via Regia 1778–1849*. (A továbbiakban: *Prot.*); Iratok. Liber computus inceptus Anno 1785 ... Budae in Via regia: Buda Országúti ferences konvent számadásai. Kaizer Repertórium I. 58. 181. köt. 1785–1799. Tom. IV. 1800, 1813; Tom. V. 1810, 1813. Tom. VI. OL 23 546. d. Visitatio Canonica: Buda-országúti Plébánia 1795. MFKL Vis. Can. 1811. I. 24. Tom. I. Vis. Can. 1821. (Megegyezik az 1822. évvel.)

³⁸ *Prot.* 95. o. 1790. ápr. 3: „Sabbato Sancto ... In Via Regia apud nos Processio solemniss ... inde retro ad Ecclesiam sub Cantu: *Pange Lingua*: populo canente Cantilenam Germanicam: *Christus ist*

Oltáriszentséggel nagyszombaton, Úrnap utáni vasárnap és a templom patrónusa, Szt. István vértanú (dec. 26.) ünnepén. Szentség nélkül a keresztjáró napokon. Bár a jegyzőkönyv nem tartalmazza kimondottan, mégis valószínű, hogy énekelve tartották e processziókat. A Mennybemenetel ünnepét megelőző három keresztjáró napon 1821-ben az első nap a Szt. Flórián-templomba, második nap Nepomuki Szt. János templomába, harmadik nap a (krisztinavárosi) Vérehulló Mária-templomba vonulnak, ahol énekes szentmisét mutatnak be. Az úrnapi körmenetet zenészekkel tartják pl. 1791-ben.³⁹ Az Úrnap oktávájába eső vasárnapon 1787-ben énekes misét tartanak, majd zenei kísérettel vonulnak Újlakra a körmenettel. Szintén az Úrnap oktávájába eső vasárnap 1810 nyarán Rudnyay Sándor vikárius generális ünnepélyes énekes misét celebrál, majd vezeti a körmenetet, melynek végén Te Deumot énekelnek.⁴⁰

2. Istentiszteleti rend

Az 1795. évi canonica visitatio nem tartalmaz az istentiszteleti rendre vonatkozó adatot. 1811-ben a canonica visitatio szerint vasár- és ünnepnap reggel 9 órakor énekes mise, 10 órakor pedig szentbeszéd van. Délután 3 órakor litániát énekelnek.⁴¹

Az 1822. évi szokásrend a következő: vasár- és ünnepnap reggel 9-kor orgonás misét tartanak, mely alatt a nép a német cantilénát éneкли: „Hier liegt vor deiner Majestet”; nagyobb ünnepeken hangszeres kísérettel. Ez után 10 órakor német prédikáció következik. 11 órakor a „Sacrum Benedictionale” alatt a nép a „Wir werfen” kezdetű himnuszt és a háromszoros Sanctus-t éneкли orgonakísérettel. Délután a Mindenszentek litániáját éneклиk, kivéve a kiemelkedő vasár- és ünnepnapokat, mert akkor ünnepi vesperást énekelnek.⁴²

erstanden.” MFKL Liber computus (A továbbiakban: L.c.) 1791. jún. 6: „Tibicinibus, bajulo Timp. processione Resurg. 49 kr.”

³⁹ MFKL *Visitatio Canonica Ecclesiae in Suburbio Budensi Viae Regiae (:Landstrass:) Patrum Franciscanorum ... Anno Domini 1821.* (Lényegében azonos az 1822. évi anyaggal.) *Kaizer Rep. I. 24.* MFKL L. c. 1791. aug. 24. „Musicis in Theophoricam processione 7 fl.”

⁴⁰ *Prot. 82.* 1787. jún. 10: „Dominica infra Octavam Corporis Christi in Ecclesia nostra hora 6 m. fuit Missa Cantata cum assistentia sub Musica, qua finita Processio deducta fuit ad Neüstift.” *Prot. 246.* 1810. jún. 24: „Dominica infra Octavam Corp. Christi. Sacrum solenne ... Ill. D. Vicarius Generalis plena cum assistentia decantavit. Processionem thephoricam ... duxit, ex hinc in Ecclesiam reversus, intonato ab Ipso, et solemniter a Choro decantato hymno Ambrosiano.”

⁴¹ MFKL *Visitatio 1811:* 8. „Diebus Dominicis et festis hoc modo peraguntur ... hora 9^a conculsus, et inchoantur Cantatum, hora 10 Concio, tertio vero quadrante pro tertia fit pulsus pro Lytaneis, tertia conculsus, et lytaniae inchoantur.”

⁴² MFKL *Canonica Visitatio 1821.* és a „Documentum ad Paragraphum 2um exhibens Ordinem Divinorum Anno 1786 introductum.” pag. 46; 50. MFKL I. 24. pag. 19: „De Cultu divino ... II. Diebus et Festis. Hora 9 Cantatum cum Organo, sub quo populus canit Cantilenam Germanicam (:Hier liegt vor deiner Majestet). Post hoc sequitur Concio Germanica.” Pag. 20: „Sacrum dictum Benedictionale fit omnibus diebus Dominicis et festis hora 11^a, ... canit sub eodem Populus lingua vernacula hymnum (:Wir werfen:), daturque benedictio initio et fine praevie decantato ter Sanctus etc. Omnibus diebus Dominicis et Festis fiunt Lytaniae omnium Sanctorum, ... praeter

3. Zenés ünnepek

Az egyházi év körforgása szerint haladva minden év okt. 4-én megtartják alapító szent atyjuk, Assisi Szt. Ferenc ünnepét. 1786-ban „sub cantu choralis”. 1791-ben zenészek közreműködésével, míg három másik évből (1797, 1803, 1810) csak énekes szentmiséről maradt fenn adatunk.⁴³

A templom búcsúját dec. 26-án, Szt. István vértanú ünnepén ülik, amikor körmenetet tartanak és énekes szentmisét celebrálnak.⁴⁴

1795-ben kiemelkedőbbé teszi az ünnepet, hogy a mannheimi győzelemért Te Deumot is énekelnek. Ünnepi zene csendül fel e nap 1796-ban mind a nagymisén, mind a vesperáson. Egy 1809-ből fennmaradt adat szerint Szt. István vértanú ünnepének nyolcadában naponta litániát énekelnek.⁴⁵ 1810-ben is ünnepélyesen, oktávával tartják a patrocinium ünnepét: mindennap reggel 6 órakor „Sacrum Normale”-t tartanak. Délután 4 órakor eléneklik a lorettói litániát szentségkitétellel. Az oktáva utolsó napján délután 3 órakor ünnepélyes vesperást énekelnek a végén Te Deummal, díszlövések kíséretében.⁴⁶

A nagybójtai szentbeszédhez kapcsolódóan egy áriát ill. cantilénát énekelnek az Úr szenvedéséről a szokásos „Miserere” után.⁴⁷

A ferences rend második legtiszteltebb szentjének, Padovai Szt. Antalnak ünnepén (jún. 13.) énekes misét tartanak. A szentről szóló responzóriumot — „Si

Dominicas Privilegiatas et Festa solemniora, ubi servantur Vesperae solemnes, (Pag. 21.) sicut et Cantata cum assistentia.” Documentum pag 50: „9 Uhr Hochamt, an ordinären Sonn- und kleinen festtügen das Volkslied Hier liegt vor: an grösseren Festtügen mit Instrumental musik.”

⁴³ Prot. 79. 1786. okt. 4: „In festo S. P. Francisci Missam cantavit A. R. D. Guardianus sub cantu choralis.” 108. 1791. okt. 4: „In festo S. P. Francisci in Ecclesia nostra fuit Sacrum Cantatum. Musici.”

⁴⁴ Prot. 109. 1791. dec. 26: „In festo S. Stephani P. Martyris utpote Patrocinio hujus Ecclesiae Concio fuit ... In Arce missam hora 10 solenniter decantavit ARD. Secretarius Vicarialis Officii. Ante Missam solennem Processio ducta fuit extra Ecclesiam. Prot. 161. 1797. dec. 26: „In festo S. Stephani Proto Martyris, quod est Titulare nostrae Conventualis Ecclesiae, Sacrum sub mitra decantavit R. D. Praepositus ... et Processio cum Venerabili circa Ecclesiam iuxta consuetudinem ducta est.” 189. 1801. dec. 26: „Sermonem sacrum ad populum iterum habuit Capellanus. Dein Processionem cum Sanctissimo ex Ecclesia duxit.”

⁴⁵ Prot. 143. 1795. dec. 26: „Festum Patrocinii Ecclesiae ea solemnitate qua Anno priore celebratum est, cum hoc tamen additamento, quod sub finem Sacri Solemne Te Deum Laudamus decantatum fuerit ob Victoriam ad Mannheim reportatam.” Prot. 150. 1796. dec. 26: „Hac die, qua Patrocinium nostrae Ecclesiae celebratur, cum summa solemnitate Divina peracta sunt. Sacrum decantavit R. D. Franc. Xav. Claus Superior Castrensis ... Solemnis praeterea Musica tum sub Sacro Cantato, cum etiam sub Vesperis fuit.” L.c. 1809. dec. „Pro littaniis infra Octavam S. Stephani Proto Martyris 12 fl.”

⁴⁶ Prot. 248. 1810. dec. 26: „Solemnitas haec cum Octava celebrata est: quotidie enim 6^a matutina Sacrum Normale servatum, 4^a vero pomeridiana Lytaniae BVM. cum expositione Sanctissimi. Ultima die ... a meridie vero 3ª vesperis solemnibus una cum hymno Ambrosiano, sub explosione mortariorum conclusa est.”

⁴⁷ Prot. 63. 1785. febr. 13: „Hora 3. fuit Miserere, dein Concio, qua finita cantabatur in choro Aria de Passione Domini.” 75. 1786. márc. 5: Dominica 1. Quadragesimae in Ecclesia nostra Concio quadragesimalis erat hora 3ta post meridiem, ante Concionem Cantilena de Passione Domini et in fine Benedictio.”

quaeris” — meglehetősen gyakorisággal egész évben énekeltek felfogadott énekesekkel s valószínűleg zenészekkel. Olykor a *Salve Regina* is eléneklik.⁴⁸

Minden évben megtartják a Portiuncula-búcsút is augusztus 2-án. 1786-ban „sub cantu choralis”. 1787-ben a reggel 9 órakor celebrált szentmisén („sub Sacro Normali”) az iskolás gyerekek énekelnek orgonakísérettel. Illír és német beszédek elhangzásával tartják ezt a hagyományos ünnepet 1798-ban. A kóruson közreműködő zenészeket a gvárdián megvendégeli.⁴⁹ 1801-ben ünnepélyes vesperást énekelnek Portiuncula ünnepén.⁵⁰

Természetes, hogy a nagy ünnepeket zenészek közreműködésével tartják. 1785 és 1786 karácsonyán a „clara voce” mondott matutinum után éneklük nagy asszisztenciával az éjféli misét. A nagyheti lamentáción, a nagycsütörtöki szentmisén, a nagyszombati szertartásokon és a húsvéti körmeneten 1809-ben itt vesz részt a pesti szeminaristákkal Rudnyai Sándor vikárius generális, a későbbi esztergomi érsek. A szombati lorettói litániákat pedig 1802-től rendszeresen kezdik énekelni.

4. Iskolamester — kántor — orgonista

1785 októberében még a vízivárosi templomból ismert P. Fulgentius Gartner az orgonista.⁵¹

A historia domus tanusága szerint az országúti ferences konvent 1791. dec. 21-én köt szerződést Franciscus Klosz (Gloss, Glasz) iskolamesterrel, akinek kötelessége, hogy gondoskodjék a templomi szertartások zenei ellátásáról és orgonáljon. Segédtanítójával együtt kap a templom vezetőségétől évi 25 Ft fizetést.⁵² 1792. decemberében zenei szolgálatáért 25 Ft-ot juttatnak neki, mint azt a számadáskönyv mutatja.⁵³

⁴⁸ Prot. 155. 1797. jún. 13. „In festo S. Antonii hora 10. Sacrum decantavit solemniter R. D. Abbas et Parochus Arcensis.” L.c. Tom. IV. Jelzet: I. 58. 1793. okt. 31: „Pro Si quaeris et Salve Regina 34 kr.” 1798. Proventus Mensis Maii et Junii a „Si quaeris seu Responsorio S. Antonii 34 kr.” Szept: „Pro 10 Responsorio S. Antonii 17 kr.” 1799. jan: „Pro Si quaeris 17 kr.” Ugyanígy február, március, április. Júl: Pro Si Quaeris 17 kr.” Dec: „A Si Responsorio S. Ant. et Salve Regina 34 kr. 1800. márc: „A Si Quaeris seu Respons. S. Antonii 34 kr.” Ápr: „A Salve Regina et Si Quaeris 51 kr.” L.c. Tom. V. 1801. márc: „Pro Si Quaeris 17 kr.” Márc: „Pro Si Quaeris 1 fl. 26 kr. etc. 1811-ig majdnem havonta!

⁴⁹ Prot. 166–167. 1798. aug. 2: „Festo Mariae Angelorum de Portiuncula hora 8ª sermonem s. idiomae Illyrico ad populum dixit Pr. Leonard Matkovich Administrator in Taban. Hora 9ª Sacrum solenne decantavit A. R. D. Parochus Aquaticae Richardus, quo finito Concionem Germanicam dixit R. D. Luprecht Capellanus ex eadem Civitate Aquatica. Demum Sacrum ultimum ... organi sono. Populus utcumque multus erat.” 1798. aug. 9. 167. „Musicos in Festo Portiunculae operam suam qui in Choro praestiterunt, R. P. Guardianus prandio gratificando exceptit.”

⁵⁰ Prot. 186. 1801. aug. 2: „Hora 9a Cantatum A. R. P. Josephus Pavissevich ... 10^a Concio Germanica. A Meridie hora 3^{ha} Vesperas cum Assistentia solemnes.”

⁵¹ Prot. 72. 1785. okt. „Tabella Modernum Religiosorum statum personalem hujus Conventus S. Stephani Budae in Via Regia perhibens ... P. Fulgentius Gartner Conc. Fest. et Org(anista).

⁵² Prot. 109. 1791. dec. 21: „Facta est Conventio Conventum inter et Franciscum Klosz Ludi-Rectorem quoad Organum pulsandum et Musicam in Ecclesia nostra providendam, eique ex parte

Az 1795. évi *canonica visitatio* idején még mindig „Franciscus Glasz” a kántor és orgonista, aki a felső-vízivárosi Szt. János nacionális iskolában is tanít. A vízivárosban lakik, nős. Feladata, hogy itt, az országúti ferences templomban orgonáljon, és ellássa a kántori teendőket. Fizetése 31 Ft, amelyet a temetések és a gyászmisék zenei szolgálatáért kap.⁵⁴

Az itteni, országúti iskola másik tanítójaként a jegyzőkönyv Joannes Nepomuk Schmidmayert jelöli meg.⁵⁵ Mindkét iskolában az országúti ferences konvent tagja tartja a katekézist és mindkét iskola diákjai a ferences templomban vesznek részt a 10 órás szentmisén, melyen orgonakísérettel éneklük a „normál” cantilénát.⁵⁶

Értékes adalékot találtunk Isov Kálmán hagyatékában.⁵⁷ „1807-ben az Országúti tanító Schmitmayer János a tanácstól kéri, hogy az ő illetményeit a többi budai plébánián működő regens choriékéhoz hasonlóra emeljék. Egyúttal azt javasolja, hogy ha úgy a város, mint a rend a figurális zene költségeit nem tudja fedezni, ... töröljék el e szokást, s vezessék be a korális éneket. E javaslat olcsósága minden hatóság tetszését megnyerte, s az esztergomi vikárius generális is felmentette Schmitmayert a figurális ének kötelezettsége alól, így a tanács 1807. okt. 22-én már jelentette Esztergomba, hogy a szent-ferenc-rendiek templomában, mely egyúttal az országúti plébánia, ezentúl korális lesz a liturgikus ének.⁵⁸

Az 1811. évi *canonica visitatio* idején Schmidtmayer 42 éves. Mind az éneklés, mind az orgonálás terén szakszerűen képzett, és szorgalmas a tanításban is.⁵⁹ Az 1822. évi *canonica visitatio* egy évvel korábbi jegyzőkönyve

Conventus adpromissi sunt annue f. 25. et subinde prandium pro ipso et Praeceptore juxta libitum et discretionem P. Guardiani.”

⁵³ L.c. 1792. dec: „Die 3. Domino Ludi Magistro Pro servitiis in Choro 25 fl.”

⁵⁴ OL 23 546. d. *Visitatio Canonica* 1795. 37–38: „Organista qui simul Cantor est, ac una scholarum Nationalium in Aquatica Superiore Magister competentem pro officio suo in Cantu et Organo scientiam habens, alias etiam bonorum morum, ac bene munia sua in servitio Ecclesiae obiens, nomine Franciscus Glasz in Aquatica habitat, est conjugatus. Ipsius officii est in hac Parochia pulsare organum, et cantare in functionibus ecclesiasticis, nihilque pro his servitiis praeter stolam percipit sequenti ordine: A schedis promulgationum per xr. 30. 20 fl. A funeribus quibusvis per 15 xr. fl 30 xr. A cantato *Requiem* per xr. 30. = 1 fl. 30 xr ... Summa totalis Organistae 31 fl.”

⁵⁵ Uo. 53: „Sic et alter Ludirector in Via Regia Joannes Nep. Schmidmayer, qui Ecclesiae non servit erga aliquod salarium: sed penes doctionem puerulorum est, ac pro ea annue pariter a Civitate habet florenos 230. L. c. 1807. márc: „Ludirectori Schmidtmayer a conto 10 fl.”

⁵⁶ Uo. 38: „Utriusque etiam Scholae Pueri Scholares diebus Scholarum dum tempus et via favet, hora 10ª Sacrum in hac Ecclesia Parochiali audiunt cantantes sub eo Cantilenam Normalem cum organo.”

⁵⁷ MTA Kézirattár. Jelzet: Ms 5661/42. Szabolcsi Bence hagyatékán belül. Csak a kurátorok engedélyével kutatható.

⁵⁸ Ij. B. tan. ir. 1806/807 — 752. szám.

⁵⁹ *Visitatio Canonica* 1811. MFKL 11: „Organista, qui simul Cantor, ac una Scholarum nationalium magister ... competentem in Cantu et Organo, ... bene munia sua in servitio Ecclesiae obiens, et etiam in instructione sua scholastica diligens, est nomine Joannes Schmidtmayer annorum 42. in Via Regia in domo scholastica habitans, est conjugatus.”

szintén Schmidmayert tünteti fel iskolamesternek és regens chorinak. Rövid életrajza szerint az ausztriai „Nieder-Absdorf”-ban született 1769-ben. Magyarországon 1785 óta tartózkodik. Közepesen beszéli a német és a szláv nyelvet. Segédtanítója a zeneileg is képzett Ignatius Viser morva származású. Németül és szlovákul beszél; 1813 óta tartózkodik magyar földön. Az iskola-mester kötelessége, hogy ünnepnapokon gondoskodjék a hangszerek megfelelő állapotáról, fizesse saját zsebből a fújtatót, és szerezzé be az istentisztelethez szükséges kottákat.⁶⁰

Az itteni „nacionális” iskola felavatási ünnepségén 1790. jan. 4-én pompás lakomát tartanak zeneszóval és díszlövésekkel. Amikor 1793. szept. 8-án új épületbe költözik az iskola, a népes hallgatóság előtt tartott beszéd után Te Deum-ot énekelnek a templomban.⁶¹

5. Orgona

Az orgonáról többnyire csak javítások esetén kapunk hírt. Javítják a hangszer 1786-ban, tisztítják 1807-ben, és újra javítják 1813-ban. Fújtatója szorul kezezésre 1800-ban és 1802-ben.⁶² Az 1821. évi megállapítás szerint a hangszer közepes méretű és nyolc változatú; legnagyobb része a pedállal együtt rossz állapotban van.⁶³

⁶⁰ *Visitatio Canonica* 1822. MFKL 1821. évi jegyzőkönyv 31–32: „Ludimagister nomine Ioannes Nep. Schmidmajer, Nieder-Absdorf in Austria oriundus Anno 1769. die 16. Maii, est in Hungaria ab Anno 1785 a 5^a Septembris, servivit qua Praeceptor annis 8, qua approbatus Magister, usque nunc annis 32, integrum ejus servitium efficit annos 40 ... Callet linguam Germanicam et slavicum mediocriter. Praeceptor Ignatius Viser coelebs Moravia oriundus in Pago Rohle Anno 1797. die 31^a Julii, examinatus, servit linguis Germanica et Slavica ... Est in Hungaria ab Anno 1813 ... habet instructiones apud privatos, tum in Musica, tum in litteris.” OL 23 569. d. *Canonica Visitatio* 1822. 47: „Dahingegen hat der Lehrer das ganze Jahr an ordinären Sonntägen und kleinen Festtügen die Orgel beim Hochamt, Seegen-Mess und Seegen, an übrigen Festtügen aber die Figural Musick die Beseitung und Bestreitung der Instrumenten, ja selbst den Orgeltretter (:Calcantisten:) samt anschaffung passender dem Gottesdienste gewidmete Musicalien aus eigenem Säckel zu bestreiten.”

⁶¹ *Prot.* 93: „Fuit Erectio et Introductio Scholae Triviali-Nationalis in Via Regia in domo Niedermayeriana ... peracta est per Sp. D. Jacobum Petheő Scholarum Nationalium Inspectorem ... Finita hac Introductione erat lautum prandium sub Musica et explosione Mortariolorum.” *Uo.* 132: „In festo nempe Nativitatis B. M. Pueruli Scholares et domo Dni Niedermayer ad novam usque scholam progressae sunt, ac ibidem audito ad rem adcomodo sermone, quem M. V. P. Terentianus Buberle in praesentia Amplissimi Senatus, magnaue populi frequentia dixit, a meridie Ecclesiam solemniter ingressae sunt, Deoque ibidem decantato hymno Ambrosiano, gratis actis, atque data cum Ssmo Benedictione ad novam Scholam regressae sunt cum jubilo, sub explosione mortariolorum, ac in ea coram Magistro secundum examen semestrale subiere.”

⁶² *L.c.* 1786. febr. 18: „Pro reparatione Organi 39 fl.” 1807. okt: „Organifici pro reparatione et purgatione Organi 30 fl. 15 kr.” Dec: „Organifici 10 fl.” 1813. ápr. 7: „Pro Reparatione Organi 16 fl. 36. xr.” Ápr: „Pro Reparatione Organi 16 fl. 36 kr.”

⁶³ *Canonica Visitatio* 1822. Az egy évvel korábbi jegyzőkönyv szerint MFKL 5: „Organum habet mediocre cum Mutationibus 8., sed ex parte majori una cum Pedali vitiatum.”

6. Hangszerjavítások

A templom vezetősége húrokra költ 1794-ben, 1802-ben és 1807-ben.⁶⁴ A karzaton található violont javíttatja több alkalommal. (1792, 1794, 1799, 1804). Meglétét igazolja az 1821-es jegyzőkönyv is.⁶⁵

1796-ban és 1802-ben javíttatják a trombitákat, melyekből 1821-ben 6 db áll rendelkezésre.⁶⁶ Az 1822. évi canonica visitatio szerint két dob, hat trombita, egy violon és néhány kotta található a karzaton: „... gaudet musicis instrumentis uti Tympanis 2, sex Tubis, 1 Violon et aliquibus Musicalibus.”

Az országúti ferences templom zenei élete —ha nem is látványos—, de egyenletes fejlődést mutat. Az 1822. évi canonica visitatio utalásai alapján már megállapítható, hogy a templom kórusán ének- és zenekar szolgálja az isteniszteletet.

⁶⁴ L.c. 1794. jan: „Pro Violino ... reparato et chordis 2 fl. 30 kr.” 1802. dec: „chordis 10fl.” 1807. júl: „Pro Cordis ad fides 2 fl.”

⁶⁵ L.c. 1792. máj: „Pro instrumento Musico Violon dicto 4 fl.” 1794. jan: „Pro Violino majori conglutinato, reparato et chordis 2 fl. 30 kr.” 1799. máj: „Violon pro choro exsolutum 2 fl. 20kr.” 1804. máj: „Pro Fidibus majoribus (:Violon:) ad Chorum 18 fl.”

⁶⁶ L.c. 1796. jan: „Pro reparatione tubarum Ecclesiae 5 fl. 8 kr.” 1802. dec: „Pro reparatione Tubarum et Chordis Ludirectori 10 fl.”